

vitutem exhibentes idolis, quæ debetur Deo. Nec moveat quod alio loco in quadam Scriptura prohibet Angelus hominem adorare se, et admonet ut Dominus potius adoretur¹. Talis enim apparuerat Angelus ut pro Deo posset adorari; et ideo fuerat corrigendus adorator.

QUÆSTIO LXII.

Quod Abraham jubet puero suo, ut manum suam ponat sub ejus femore, et sic eum adjurat per Dominum Deum cœli, et Dominum terræ², solet imperitos movere: non attendentes magnam istam de Christo extitisse prophetiam, quod ipse Dominus Deus cœli et Dominus terræ in ea carne venturus esset, quæ de illo femore propagata est.

QUÆSTIO LXIII.

Quærendum quo differant augurationes illicitæ ab illa petitione signi, qua petivit servus Abrahæ, ut ei Deus ostenderet ipsam esse futuram uxorem domini sui Isaac³, a qua cum petivisset ut biberet, diceretur illi: « Bibe » et tu, et adequabo camelos tuos quoad usque bibere » desinent⁴. Aliud est enim mirum aliquid petere, quod ipso miraculo signum sit; aliud ea observare, quæ ita fiunt ut mira non sint, sed a conjectoribus superstitiosa vanitate interpretentur. Sed hoc ipsum etiam quod mirum aliquid postulatur, quo significetur quod quisque vult nosse, utrum audendum sit, non parva quæstio est. Eo namque pertinet, quod dicuntur qui hoc non recte faciunt, tentare Dominum. Nam ipse Dominus cum a diabolo tentaretur, testimonium de Scripturis adhibuit: « Non tentabis Dominum Deum tuum⁵. » Suggerebatur

¹ Apoc. xix, 10. — ² Gen. xxiv, 3. — ³ Ibid. 12. — ⁴ Ibid. 14. — ⁵ Deut. vi, 16, et Matth. iv, 7.

enim tanquam homini, ut signo aliquo exploraret ipse quantus esset, id est, quam multum apud Deum posset, quod vitiose fit cum fit. Ab hoc autem discernitur quod Gedeon fecit pugnae imminente periculo¹: consultatio quippe illa magis, quam tentatio Dei fuit. Unde et Achaz apud Isaiam timet signum petere², ne Deum tentare videatur, cum hoc eum Dominus admoneat per Prophetam: credo existimans quod ab ipso Propheta exploraretur, utrum præcepti memor esset, quo tentare Deum prohibebur.

QUÆSTIO LXIV.

Servus Abrahæ narrans quæ sibi mandata fuerant a domino suo, dicit eum sibi dixisse: « Non sumes uxorem filio meo a filiabus Chananæorum, inter quos ego » habito in terra eorum: sed in domum patris mei ibis, » et in tribum meam, et sumes uxorem filio meo inde³: » et cætera si legantur quemadmodum illi mandata sint, sententia eadem reperitur, verba vero non omnia, vel ipsa, vel ita dicta sunt. Quod admonendum putavi propter stultos et indoctos homines, qui Evangelistis hinc calumniantur, quod in aliquibus verbis non omni modo conveniunt, quamvis rebus atque sententiis omnino non discrepent. Certe enim istum librum unus homo scripsit, qui ea quæ supra dixit cum mandaret Abraham, vel relecta sic ponere potuit, si ad rem pertinere judicaret, cum veritas narrationis exigitur, nisi ut rerum sententiarumque sit, quibus voluntas, propter quam intimandam verba fiunt, satis appareat.

¹ Jud. vi, 17. — ² Isai. vii, 12. — ³ Gen. xxiv, 37, 38.

QUÆSTIO LXV.

Quod habent latini codices, narrante servo Abrahæ quæ sibi mandaverat dominus ejus : « Tunc innocens eris a » juramento meo¹, » vel, « juratione mea, » græci habent, « A maledicto meo : » ἔρκος enim dicitur juratio, ἀρκά maledictum : unde et κατ'ἔρκου maledictus vel ἐπιμαρκάτος dicitur. Proinde oritur quæstio, quomodo illa juratio maledictum possit intelligi : nisi quia maledictus est qui contra jurationem fecerit.

QUÆSTIO LXVI.

« Si ergo facitis misericordiam et justitiam ad dominum » meum, renuntiate mihi². » Duo illa quæ assidue ponuntur in aliis sanctis Scripturis, et maxime in Psalmis, misericordia et justitia, tantumdem enim valet, misericordia et veritas, hinc jam apparere cœperunt.

QUÆSTIO LXVII.

« Ecce Rebecca in conspectu tuo : accipiens recurre, » et sit uxor filii domini tui, quemadmodum locutus est » Dominus³. » Quæritur quando locutus sit Dominus, nisi quia vel Prophetam esse Abraham noverant, et prophetice a Domino dictum, quod per illum dictum fuerat, agnoscebant : aut signum illud quod sibi datum servus ejus narravit, locutionem Domini appellaverunt ; hoc enim magis de Rebecca expressum est. Nam quod Abraham dixerat, non de Rebecca dixerat, sed de aliqua scemina ex tribu vel cognatione sua ; et hoc ad utrumque, ut immunis esset a juramento servus, si non impetrasset ; quod utique non dicitur, cum aliquid prophetatur. Certam enim decet esse prophetiam.

¹ Gen. xxiv, 41. — ² Ibid. 49. — ³ Ibid. 51.

QUÆSTIO LXVIII.

Quod Rebeckæ dixerunt fratres ejus proficiscenti, « Soror nostra es, esto in millia millium, et hæreditatem obtineat semen tuum, civitates adversariorum¹ : » non prophetæ fuerunt, aut vanitate tam magna optaverunt ; sed eos quæ promiserat Deus Abrahæ latere non potuit.

QUÆSTIO LXIX.

Quod scriptum est, « Et exiit Isaac exerceri in campo » meridie² : » qui verbum de hac re græcum nesciunt, exercitationem corporis putant. Scriptum est autem græce ἀδελειασίον, ἀδελεισιν vero ad animi exercitationem pertinet, et sæpe vitio deputatur : more tamen Scripturarum plerumque in bono ponitur. Pro isto verbo quidam interpretati sunt exercitationem, quidam garrulitatem, quasi verbositatem, quæ in bono, quantum ad latinum eloquium pertinet, vix aut nunquam invenitur, sed, ut dixi, in Scripturis plerumque in bono dicitur : et videtur mihi significare animi affectum studiosissime aliquid cogitantis cum delectatione cogitationis : nisi aliud sentiunt qui hæc verba græca melius intelligunt.

QUÆSTIO LXX.

« Adiciens autem Abraham sumpsit uxorem nomine » Cethuram³. » Quæstio hæc esset, si peccatum esset, maxime in antiquis dantibus operam propagandæ proli. Quodlibet enim hic quam incontinentia suspicanda est tanti viri, in illa præsertim jam ætate. Cur autem de hac filios fecerit, qui cum miraculo de Sara fecerat, supra dictum est⁴ : quanquam nonnulli donum quod accepit Abra-

¹ Gen. xxiv, 60. — ² Ibid. 63. — ³ Id. xxv, 1. — ⁴ Vide supra quest. xxxv.

ham velut reviviscentis corporis ad filios procreandos, diu permansisse asserant, ita ut posset et alios procreare. Sed multo est absolutius de adolescentula potuisse seniore, quod senior de seniore non posset, nisi Deus illic miraculum præstitisset, maxime propter Saræ non solum ætatem, verumetiam sterilitatem. Sane etiam grandioris ætatis, et sicut Scriptura loquitur, plenum dierum posse dici seniore, hoc est presbyterum, hinc intelligi potest, quia hoc Abraham appellatus est quando mortuus est. Proinde omnis senex etiam presbyter, non omnis presbyter etiam senex: quia plerumque est hoc nomen ætatis quæ infra senectuti vicina est, et ex hoc etiam ipsa a senectute nomen accepit in latina lingua, ut presbyter senior appellatur. Apud Græcos autem, maxime sicut Scriptura loquitur, πρεσβύτεροι et νεώτεροι dicuntur, etiamsi ætates juvenum comparentur; quod dicimus nos majorem atque juniorem. Verumtamen hoc factum Abrahæ, quod post mortem Saræ de Cethura filios procreavit, non sic accipiendum est, quasi humana consuetudine et cogitatione tantummodo substituendæ numerosioris prolis hoc factum sit. Sic enim possent accipere homines etiam quod de Agar factum est, nisi Apostolus admoneret illa fuisse facta prophetice, ut in utrisque personis mulierum earumque filiorum duo Testamenta ad futurorum prænuntiationem allegorica significatio figuraret. Unde in isto quoque Abrahæ facto aliquid tale quærendum est; etsi non facile occurrat, ego interim quod occurrit: Munera quæ acceperunt filii concubinarum¹, videntur mihi significare quædam Dei dona, vel in sacramentis vel in quibusque signis, etiam carnali populo Judæorum et hæreticis data, velut filiis concubinarum, cum hæreditatis munus, quod est charitas et vita

¹ Gal. iv, 22.

æterna, non nisi ad Isaac pertineat, hoc est ad filios promissionis.

QUESTIO LXXI.

Quid sibi vult quod scriptum est, « Hæc sunt nomina filiorum Ismaël secundum nomina generationum eorum¹? » Non enim satis elucet cur additum sit, « Secundum nomina generationum eorum: » cum ii soli nominentur, quos ille genuit, non etiam qui ab ipsis geniti sunt. Nisi forte quia nationes ex illis propagatæ, eorum nominibus appellantur, hoc significatum sit, cum dictum est, « Secundum nomina generationum eorum: » quamvis hoc modo illæ nationes sint potius secundum nomina istorum, non ista nomina secundum illas nationes; quia illæ posterius extiterunt. Unde notanda locutio est, quia et postea de illis dicitur, « Duodecim principes secundum gentes eorum. »

QUESTIO LXXII.

Quod de Rebecca scriptum est, quia venit interrogare Dominum cum gestirent puerperia in utero ejus², quaeritur quo ierit. Non enim erant tunc Prophetæ, aut sacerdotes secundum ordinem tabernaculi vel templi Domini. Quo ergo ierit, merito movet, nisi forte ad locum ubi aram constituerat Abraham. Sed illic quomodo responsa audierit, omnino tacet Scriptura, utrum per aliquem sacerdotem, quod incredibile est, si erat, non fuisse nominatum, et nullam ibi omnino sacerdotum aliquorum factam esse mentionem. An forte ibi cum orando allegassent desideria sua, dormiebant in loco, ut per somnium monerentur? An adhuc vivebat Melchisedech, cujus tanta fuit excellentia, ut a nonnullis dubitetur,

¹ Gen. xxv, 13. — ² Ibid. 22.

utrum homo, an Angelus fuerit? An erant aliqui tales etiam illo tempore homines Dei, in quibus posset Deus interrogari? Quidquid horum est, et si quid aliud quod me forte, ne commemorarem, præterierit, mentiri tamen Scriptura non potest, quæ dixit Rebeccam iisse ad interrogandum Dominum, eique Dominum respondisse.

QUESTIO LXXIII.

In eo quod Dominus respondit Rebeccæ, « Duæ gentes » in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo separantur, et populus populum superabit, et major serviet minori¹, » spiritali intelligentia carnales in populo Dei significantur per majorem filium, et spiritales per minorem: quia sicut dicit Apostolus: « Non prius quod » spiritale, sed quod animale, postea spiritale². » Solet et sic intelligi hoc quod dictum est, ut in Esäu figuratus sit major populus Dei, hoc est Israëliticus secundum carnem: per Jacob autem figuratus sit ipse Jacob secundum spiritalem progeniem. Sed etiam historica proprietate hoc responsum invenitur esse completum, ubi populus Israël, hoc est, Jacob minor filius, superavit Idumæos, hoc est, gentem quam propagavit Esäu, eosque fecit tributarios per David: quod diu fuerunt, usque ad regem (scilicet Joram,) sub quo Idumæi rebellaverunt, et jugum Israëlitarum Idumæi a cervice sua deposuerunt, secundum prophetiam ipsius Isaac quando minorem pro majore benedixit; hoc enim dixit eidem majori, cum et ipsum postea benediceret³.

QUESTIO LXXIV.

« Jacob autem erat homo simplex habitans domum⁴. » Quod græce dicitur ἀπλοστος, hoc latini simplicem interpre-

¹ Gen. xxv, 23. — ² 1 Cor. xv, 46. — ³ Gen. xxvii, 40. — ⁴ Id. xxv, 27.

tati sunt. Proprie autem ἀπλοστος non fictus; unde aliqui latini interpretes, sine dolo, interpretati sunt, dicentes, « Erat Jacob sine dolo habitans in domo: » ut magna sit quæstio, quomodo per dolam acceperit benedictionem qui erat sine dolo. Sed ad significandum magnum aliquid hoc Scriptura præmisit. Hinc enim maxime cogimur ad intelligenda illo loco spiritalia, quia sine dolo erat qui dolum fecit. Unde quid sentiremus, in sermone quodam ad populum habito satis diximus¹.

QUESTIO LXXV.

In eo quod scriptum est, « Facta est autem fames » super terram, præter famem quæ ante facta est in » tempore Abraham: abiit autem Isaac ad Abimelech » regem Philistinorum in Gerara²: » quæritur hoc quando sit factum, utrum posteaquam Esäu vendidit primogenita sua cibo lenticulæ; post illam quippe narrationem hoc narrari incipit: an, ut fieri solet, per recapitulationem narrator ad ea reversus sit, cum progressus de filiis ejus ad eum locum pervenisset, qui de lenticula commemoratus est. Movet autem, quia ipse invenitur Abimelech, qui etiam Saram concupiverat. Ipsius enim paranympus et princeps militiæ, qui ibi commemorati sunt, etiam hic commemorantur, utrum vel vivere potuerint. Quando enim factus est amicus Abrahæ, nondum natus erat Isaac, sed jam promissus. Ponamus ante annum quam nasceretur Isaac, illud fuisse factum: deinde Isaac suscepit filios cum esset annorum sexaginta; illi autem juvenes erant quando vendidit Esäu primogenita sua: ponamus etiam ipsos circa viginti annos fuisse; fiunt anni ætatis Isaac usque ad illud factum filiorum ejus, circiter octoginta: adolescentem accipiamus fuisse Abimelech, quando matrem ipsius con-

¹ Serm. xlii, de Diversis. — ² Gen. xxvi, 1.

cupivit, et Abrahæ amicus est factus; potuit ergo jam esse quasi centenarius, si post illud factum filiorum suorum perrexit in illam terram famis necessitate Isaac. Non ergo ex hoc cogit ulla necessitas, per recapitulationem putare narratam profectionem Isaac in Gerara. Sed quia ibi diurno tempore fuisse Isaac scribitur, et puteos fodisse, et de his contendisse, et ditatum fuisse pecunia; mirum nisi recapitulando ista commemorantur, quæ ideo fuerant prætermis-
 sa, ut primum de filiis ejus usque ad illum locum de lenticula narratio perveniret.

QUÆSTIO LXXVI.

IDEO quod scriptum est de Isaac « Benedixit autem » eum Dominus, et exaltatus est homo, et procedens » major fiebat, quoadusque magnus factus est valde¹, » secundum terrenam felicitatem dictum sequentia docent. Exequitur enim narrator easdem ejus divitias, quibus magnus factus est: et hinc motus Abimelech, timuit illum ibi esse, ne potentia ejus sibi esset infesta. Quamquam ergo aliquid spiritale ista significant, tamen secundum id quod contigerunt, ideo præmissum est: « Benedixit eum Dominus, » ut sana fide intelligamus etiam ista temporalia dona, nec dari posse, nec sperari debere, etiam cum ab infirmioribus appetuntur, nisi ab uno Deo: ut qui in minimis fidelis est, etiam in magnis fidelis sit; et qui in mammona iniquo fidelis inventus est, etiam verum accipere mereatur², sicut Dominus in Evangelio loquitur. Talia etiam de Abraham dicta sunt, quod ei munere Dei pro-
 venerint. Unde non parum ædificat sanam fidem pie intelligentibus ista narratio, etiamsi de his rebus allegorica significatio nulla posset exculpi.

¹ Gen. xxvi, 12, 13. — ² Luc. xvi, 10.

QUÆSTIO LXXVII.

« FIAT execratio inter nos et inter te¹: » id est, juratio, quæ maledictis obstringit, quæ accidant ei qui pejeraverit: secundum quam considerandum est quod et servus Abrahæ commemoravit; narrans eis a quibus accepit uxorem domino suo Isaac.

QUÆSTIO LXXVIII.

QUID est quod scriptum est, quod cum venissent pueri Isaac et dixissent, « Fodimus puteum, et non invenimus » aquam²; » appellavit eundem puteum Isaac Juramentum? An quamvis factum sit, in aliquam significationem sine dubio dicendum est spiritalem; quoniam nihil habet convenientiæ secundum litteram, ut ideo Juramentum appellaverit puteum, quod ibi aqua non sit inventa? Quamquam alii interpretes pueros Isaac inventam potius aquam nuntiasse dixerunt: sed etiam sic quare Juramentum appellatum est, ubi nulla fuerat facta juratio.

QUÆSTIO LXXIX.

QUONIAM tantus Patriarcha Isaac, antequam moriatur, quærit a filio suo venationem et escam, qualem amat, pro magno beneficio, et promittit benedictionem³, nullo modo vacare arbitramur a significatione prophetica: maxime quoniam festinat uxor ejus ut illam benedictionem minor accipiat, quem ipsa diligebat, et cætera in eadem narratione multum movent ad majora intelligenda vel requirenda.

¹ Gen. xxvi, 28. — ² Ibid. 32. — ³ Id. xxvii, 1 et seqq.

QUÆSTIO LXXX.

Quon habent latini codices, « Expavit autem Isaac pavore magno valde¹, » græci habent, ἐξίστην δὲ Ἰσαὰκ ἐκστασιν μεγάλην σφόδρα, ubi tanta commotio intelligitur, ut quædam mentis alienatio sequeretur. Ipsa enim proprie dicitur extasis. Et quia solet in magnarum rerum revelationibus fieri, in hac intelligendum est factam esse spiritalem admonitionem, ut confirmaret benedictionem suam filio minori, cui potius irascendum fuit quod fefellerit patrem. Sic et de Adam cum prophetatur hoc sacramentum magnum, quod dicit Apostolus in Christo et in Ecclesia; « Erunt duo in carne una², » dicitur quod extasis præcesserit.

QUÆSTIO LXXXI.

Quomodo annuntiata vel renuntiata sunt verba Esau Rebecca, quibus comminatus est occidere fratrem tuum³, cum Scriptura dicat hoc eum in sua cogitatione dixisse: nisi quia hinc nobis datur intelligere, quod divinitus eis revelebantur omnia? Unde ad magnum mysterium pertinet, quod filium suum minorem pro majore voluit benedici.

QUÆSTIO LXXXII.

Quon habent latini codices, Isaac dicente filio suo, « Vade in Mesopotamiam, in domum Bathuel patris matris tuæ, et sume inde tibi uxorem⁴; » græci codices non habent « Vade, » sed « Fuge: » hoc est, ἀπόφυγε. Unde intelligitur Isaac cognovisse quod filius ejus Esau de fratre suo in cogitatione sua dixerit.

¹ Gen. xxvii, 33. — ² Id. ii, 24, et Eph. v, 31. — ³ Gen. xxvii, 42. — ⁴ Id. xxviii, 2.

QUÆSTIO LXXXIII.

« Et surrexit Jacob de somno suo, et dixit: Quia est Dominus in loco hoc, ego autem nesciebam, et timuit, » et dixit: Quam terribilis locus hic! hoc non est nisi domus Dei; et hæc porta est cœli¹. » Hæc verba ad prophetiam pertinent, quia ibi futurum erat tabernaculum, quod constituit Dominus in hominibus in primo populo suo. Portam cœli autem sic intelligere debemus, tanquam inde fiat aditus credentibus ad capessendum regnum cœlorum.

QUÆSTIO LXXXIV.

Quon statuit lapidem Jacob, quem sibi ad caput posuerat, et constituit eum titulum, et perfudit illum oleo², non aliquid idololatriæ simile fecit; non enim vel tunc vel postea frequentavit lapidem adorando, vel ei sacrificando: sed signum fuit in prophetia evidentissima constitutum, quæ pertinet ad unctionem, unde Christi nomen a chrismate est.

QUÆSTIO LXXXV.

« Et vocavit Jacob nomen loci illius, Domus Dei, et Ulammaüs erat nomen civitati ante³. » Juxta civitatem dormisse si intelligatur, nulla quæstio est: si autem in civitate, mirum videtur quomodo potuerit illum titulum constituere. Quod autem vovit votum si prosperaretur eundo et redeundo, decimasque promisit domui Dei futuræ in loco illo, prophetia est domus Dei, ubi et ipse rediens Deo sacrificavit, non illum lapidem Deum appellans, sed domum Dei, id est, quia in illo loco futura erat domus Dei.

¹ Gen. xxviii, 16. — ² Ibid. 18. — ³ Ibid. 19.

QUÆSTIO LXXXVI.

Quod venit Rachel cum ovibus patris sui, et dicit Scriptura, quod cum vidisset Jacob Rachel filiam Laban fratris matris suæ, accessit et revolvit lapidem ab ore putei¹; magis notandum est aliquid Scripturam prætermittere quod intelligere debemus, quam ulla quæstio commovenda. Intelligitur enim quod illi, cum quibus primo loquebatur Jacob, interrogati quæ esset quæ veniebat cum ovibus, ipsi dixerunt esse filiam Laban, quam utique Jacob non noverat, sed illius interrogationem responsionemque illorum, Scriptura prætermittens, intelligi voluit.

QUÆSTIO LXXXVII.

Quod scriptum est, « Osculatus est Jacob Rachel, et exclamans voce sua flevit; et indicavit ei, quia frater est ejus, et quia filius Rebeccæ est². » Consuetudinis quidem fuit, maxime in illa simplicitate antiquorum, ut propinqui propinquas oscularentur, et hoc hodie fit in multis locis: sed quæri potest, quomodo ab incognito illa osculum acceperit, si postea indicavit Jacob propinquitatem suam. Ergo intelligendum est, aut illum qui jam audierat quæ illa esset, fidenter in ejus osculum irruisse; aut postea Scripturam narraße per recapitulationem quod primo factum erat, id est, quod indicaverit Jacob quis esset. Sicut de paradiso postea dicitur, quomodo Deus eum instituerit, cum jam dictum esset, quod plantavit Deus paradisum, et posuerit illic hominem quem finxerat: et multa alia per recapitulationem dicta intelliguntur.

¹ Gen. xxix. 10. — ² Ibid. 11.

QUÆSTIO LXXXVIII.

Quod scriptum est, « Et servivit Jacob pro Rachel annis septem; et erant in conspectu ejus velut pauci dies, eo quod diligebat illam¹, » quærendum quomodo dictum sit, cum magis etiam breve tempus longum esse soleat amantibus. Dictum est ergo propter laborem servitutis, quem facilem et levem amor faciebat.

QUÆSTIO LXXXIX.

Si parum advertatur rei hujus narratio, putabitur quod posteaquam Liam Jacob duxit uxorem, deinde servivit alios septem annos pro Rachel et tunc eam duxit. Verum autem non ita est, sed Laban ei dixit: « Consumma itaque septimanam istius, et dabo tibi et hanc pro opere quod operaberis apud me adhuc septem annos alios². » Quod itaque ait, « Consumma septimanam istius, » ad nuptiarum celebrationem pertinet, quæ septem diebus celebrari solent. Hoc itaque ait: « Imple dies nuptiarum septem pertinentes ad istam, quam duxisti, et dabo tibi et hanc pro eo quod operaberis apud me adhuc septem annos alios. » Deinde sequitur, « Fecit autem Jacob sic, et implevit septimanam ejus, id est, septem dies nuptiarum Liæ, et dedit illi Laban Rachel filiam suam ipsi uxorem. Dedit autem Laban Rachel filiae suæ Ballam ancillam suam ei ancillam, et intravit ad Rachel. Dilexit autem Rachel magis quam Liam, et servivit illi septem annos alios³. » Utique apparet, quia posteaquam duxit Rachel, tunc servivit pro ea septem annos alios. Nimis enim durum et valde iniquum fuit, ut deceptum adhuc differret alios annos septem, et tunc eam traderet, quam primo debuit. Septem autem diebus solere

¹ Gen. xxix. 20. — ² Ibid. 27. — ³ Ibid. 30.

nuptias celebrari, etiam liber Judicum ostendit in Sampson, quando fecit potum septem diebus¹. Et addidit Scriptura, quod sic solerent facere juvenes: fecit autem hoc propter nuptias suas.

QUESTIO XC.

Non facile dignoscitur, quas concubinas appellet Scriptura, quas uxores, quandoquidem et Agar dicta est uxor, quæ postea dicitur concubina, et Cethura, et ancillæ quas dederunt Rachel et Lia viro suo². Nisi forte omnis concubina uxor, non autem omnis uxor concubina more loquendi Scripturarum appellatur: id est, ut Sara et Rebecca et Lia et Rachel concubinæ dici non possint; Agar vero et Cethura et Balla et Zelfa, et uxores et concubinæ.

QUESTIO XCI.

Quod latini habent, nato filio Liæ de Zelfa, quod dixerit « Beata, » vel, « Felix facta sum³, » græci habent, ἐβουλη, quod magis bonam fortunam significat. Unde videtur occasio non bene intelligentibus dari, tanquam illi homines fortunam coluerint, aut hoc verbum divinarum Scripturarum auctoritas in usu receperit. Sed aut fortuna intelligenda est pro his rebus, quæ fortuito videntur accidere, non quia Numen aliquod sit, cum hæc ipsa tamen, quæ fortuita videntur, causis occultis divinitus dentur; unde etiam verba quæ, nemo potest auferre a consuetudine loquendi, parata sunt, id est, forte et forsitan et fortuito; unde videtur et in græca lingua resonare, quod dicunt βουλη, velut ab eo quod est βουλη: aut certa Lia propterea sic locuta est, quod adhuc gentilitatis consuetudinem retinebat. Non enim hoc Jacob dixit, ut ex hoc data huic verbo putetur auctoritas.

¹ Jud. xiv, 10. — ² Gen. xvi, 3; xxv, 1 et xxx. — ³ Ibid. 11.

QUESTIO XCII.

Quod Jacob dicit, « Et benedixit te Dominus in pede meo¹; » satis advertendus est et notandus Scripturarum sensus, ne cum ita quisque locutus fuerit, quasi augurari videatur. Multum enim interest quod adjecit, « Benedictus te Dominus in pede meo: » in ingressu enim meo voluit intelligi, gratias hinc agens Deo.

QUESTIO XCIII.

In facto Jacob cum virgas excorticavit, detrahens viride, ut album varie appareret, et sic in conceptu foetus pecorum variarentur, cum matres in alveis aquarum biberent, et visis virgis illam varietatem conspicerent²; multa dicuntur similiter fieri in animalium foetibus: sed et mulieri accidisse traditur, et scriptum reperitur in libris antiquissimi et peritissimi medici Hippocratis, quod suspitione adulterii fuerat punienda, cum puerum pulcherrimum peperisset utrique parenti generique dissimilem, nisi memoratus medicus solvisset quæstionem, illis admonitis quærere, ne forte aliqua talis pictura esset in cubiculo; qua inventa mulier a suspitione liberata est. Sed ad hanc rem, quam fecit Jacob, virgarum ex diversis arboribus trium copulatio quid contulerit utilitatis, quod attinet ad varias pecudes multiplicandas, non apparet omnino; nec aliquid ad hoc commodum interest, utrum ex unius generis ligno varientur virgæ; an plura sint lignorum genera, cum sola quæratur lignorum varietas, ac per hoc cogit inquiri prophetiam, et aliquam figuratam significationem res ista, quam sine dubio ut propheta fecit Jacob; et ideo nec fraudis arguendus est. Non enim tale aliquid, nisi revelatione spiritali, eum fecisse credendum est.

¹ Gen. xxx, 30. — ² Ibid. 37.